

Tunnetko harhaopit?

Montanolaisuus ennen ja nyt

Ville Auvinen, TT, STI 12.3.2014

1. Montanus ja montanolaisuus

Montanolaisuus on saanut nimensä perustajastaan Montanuksesta, joka eli Fryygiassa, Vähässä-Aasiassa toisella vuosisadalla. Montanolaisuutta kutsutaan myös Uudeksi profetiaksi, Fryygialaisuudeksi tai Katafryygialaisuudeksi. Liikkeen syntyvuodeksi mainitaan joko 157 tai 172 jKr.

Montanus oli ilmeisesti aikaisemmin ollut Kybelen, Vähä-Aasialaisen äitijumalattaren pappi, joka sittemmin kääntyi kristityksi. Hänet tunnettiin ekstaattisena profeettana. Muutenkin montanolaisuutta väritti hurmoksellisuus ja henkilöiden korostus. Eräässä profetiassaan Montanus kuvasi profetiaa näin (Jumalan sanoin): ”Katso, ihminen on lyyra ja minä lennän hänen ylitseen kuin plektra. Ihminen nukkuu, kun minä valvon”. Montanus väitti Jeesuksen lupaaman Puolustajan, Pyhän Hengen, puhuvan hänen kauttaan (joidenkin lähteiden mukaan Montanus olisi väittänyt olevansa tuo Puolustaja, mikä ilmeisesti ei pidä paikkaansa). Montanus kutsui Fryygian Tymionin ja Pepusan kaupunkeja Jerusalemiin ja kokosi seuraajiaan niihin. Hän myös odotti pikaista Jeesuksen tuleamista. Erään myöhemmän montanolaisen profeetan mukaan Pepusa on pyhä paikka, johon taivaallinen Jerusalemi laskeutuu.

Montanuksen aikana liikkeessä vaikutti kaksi naisprofeettaa, Priska ja Maksimilla, jotka olivat naimisissa mutta erosivat miehistään liittyttyään Montanuksen lahkoon. Naisprofeetat olivat lopulta jopa vaikutusvaltaisempia kuin Montanus itse. Maksimilla ennusti mm näin: ”Minun jälkeeni ei tule enää yhtään profeettaa vaan loppu.”

Montanolaisuuden opetukseen kuului mm paaston korostaminen valmistautumisena tuhatvuotisen valtakunnan tuloon, uuden avioliiton kieltäminen leskiltä, ankara parannuskäytäntö (kasteen jälkeen kuolemansynnin tehnyt ei voinut enää tehdä parannusta) sekä marttyyrikuoleman ihannoiminen.

2. Kirkon suhtautuminen montanolaisuuteen

Oikeaoppinen kirkko ei katsonut Montanusta ja hänen lahkoaan hyvällä. Mm. toisella vuosisadalla elänyt Hierapolin piispa Apolinarius kirjoitti Montanusta ja hänen liikettään vastaan:

Heidän vastustuksensa ja hiljakkoin ilmestynyt kirkkoa vastaan eriuskoinen oppinsa syntyi täten. Frygian Mysiassa sanotaan olevan kylä, jonka nimi on Ardaban. Kerrotaan, että siellä eräs äsken kääntynyt, nimeltä Montanus, siihen aikaan, jolloin Gratus oli prokonsulina Aasiassa, sielunsa äärettömässä himossa päästä ensimmäiselle sijalle, oli antanut vastustajalle (perkeleelle) pääsyn luokseen, ja henkien ajelemana äkkiä oli tullut riivatuksi ja joutunut hurmiotilaan ja täyttynyt jostakin jumalasta ja alkanut puhua ja lausua outoja sanoja ja profetoitunut tavalla, joka oli kirkon perintäopille ja sen alusta jatkuvalla tavalla vastainen. Niistä, jotka siihen aikaan kuulivat nuo väärät lausunnot, olivat toiset

närkästyksissään, koska hän heidän mielestään oli demonin riivaamana ja täyttämänä ja hairahduksen hengessä ja hämmensi kansaa. He moittivat häntä ja estivät häntä puhumasta, muistaen sitä erotusta, jonka Herra teki, ja hänen varoitustaan valppaasti kavahtamaan väärin profeettojen esiintymistä. Toiset taas olivat ylpeät ja kovasti pöyhkeilivät muka pyhästä hengestä ja profeettallisesta armolahjasta. He unhottivat Herran tekemän erotuksen ja rohkaisivat tuota pahasisuista, hyväilevää ja eksyttävää henkeä, hänen lumoaminaan ja eksyttäminaan, niin ettei häntä enää estetty. Jollakin tempulla tai pikemmin senkaltaisella kavalalla menettelyllä hän valmisti tottelemattomien perikatoa; ja kun he kohtuuttomasti kunnioittivat häntä, hän kiihotti ja lietsoi heidän oikeasta uskosta poisnukutettua mieltänsä. (Eusebius: Kirkkohistoria V:16)

Edelleen eräs Apollonius-niminen ”kirkollinen kirjailija” kirjoittaa n. vuonna 200:

Minkälainen hän on, tuo uusi opettaja, sitä osoittavat hänen tekonsa ja oppinsa. Hän on opettanut avioliittojen purkamista, säätänyt lakeja paastoista, nimittänyt Pepusan ja Tymionin, kaksi pientä Frygian kaupunkia, Jerusalemiksi ja koettanut sinne koota väkeä kaikilta tahoilta; hän on asettanut rahanperijiä, on osannut uhrin nimellä saada lahjoja, on maksanut palkkaa niille, jotka julistavat hänen sanaansa, että sanan julistus vahvistuisi heikumalla. . . . Jos he kieltävät profeettojensa ottaneen lahjoja, niin myöntäkööt, että, jos näytetään toteen, että he ovat ottaneet, he eivät ole profeettoja. Voin esittää tuhansia todistuksia. Täytyy tutkia kaikkia profeetan hedelmiä. Sano minulle: Värjääkö profeetta hiuksiansa? Punaako hän silmäkarvojaan? Rakastaako profeetta koristeita? Pelaako profeetta lauta- ja noppapeliä? Antaako profeetta rahoja lainaksi? Tunnustakoot, onko tämä luvallista, vai ei. Minä näytän, että tätä on tapahtunut heillä. (Eusebius: Kirkkohistoria V:18)

Ja edelleen Hippolytos Roomalainen (n. 170 – 235 jKr) kirjoittaa montanolaisista teoksessaan *Kaikkien harhaoppien kumoaminen*. Hän kirjoittaa montanolaisten luottavan enemmän profeettojensa Montanuksen, ja erityisesti Priskan ja Maksimillanin näkyihin kuin niihin, joilla on pätevyys arvioida asioita. Hänen mukaansa montanolaiset korottavat naisprofeettansa apostoleja korkeammiksi. Luomisopissa ja kristologiassa Hippolytos toteaa montanolaisten opettavan kuten kirkko – vaikkakin jotkut edustavat noetianolaisuutta ja sanovat Isän olevan Poika (modalistinen monarkianismi).

300-kuvulla elänyt kirkkoisä Epifanios Salamilainen kirjoittaa teoksessaan *Panarion* ”Lääkerasia”, 80 harhaopista, joista yksi on montanolaisuus. Hän toteaa montanolaisten yleisesti opettavan kuten kirkko, mutta sanoo heidän esittävän vaatimuksen: ”Meidän pitää vastaanottaa myös armon lahjat”, mikä tarkoitti juuri profetian lahjaa. Epifanios kritisoi montanolaisia siitä, että heillä ei kuitenkaan Montanuksen, Priskan ja Maksimillan jälkeen enää ollut profeettoja. Edelleen Epifanios sanoo Maksimillan olleen väärä profeetta, koska hän ennusti maailmanlopun tulevan hänen jälkeensä, ja kuitenkin hänen kuolemastaan on jo kulunut 206 vuotta.

Huolimatta kovasta kirkollisesta kritiikistä montanolaisuus levisi nopeasti laajalle ainakin Roomaan, Pohjois-Afrikkaan ja ilmeisesti Galliaan ja vaikutti ainakin vielä 500-luvun loppupuolella.

3. Tertullianus

Kuuluisin montanolainen – tai ainakin montanolaisuudesta vahvasti vaikutteita saanut – oli kirkkoisä Tertullianus. Tertullianus syntyi noin v. 160 Karthagossa. Koulutuksensa hän oli saanut oikeustieteen ja puhetaidon alalla. Noin v. 195 hän palasi Roomasta kotikaupunkiinsa, missä hän oli toiminut asianajajana ja omien sanojensa mukaan oi tyhjentänyt nautintojen maljan pohjaan saakka. Hän oli myös kääntynyt kristityksi. Karthagossa hän toimi todennäköisesti seurakunnan presbyteerinä. Tertullianus oli onnellisesti naimisissa.

Vuonna 207 Tertullianus liittyi montanolaisuuteen. Montanolaisuudessa häntä viehätti ennen kaikkea sen ankara etiikka ja lopunajan odotus. Tertullianus katsoi montanolaisuuden näissä seuraavan alkukirkon esimerkkiä. Tertullianus joutui ilmeisesti myöhemmin ristiriitoihin myös montanolaisuuden kanssa – jos hän ylipäätään oli varsinaisesti kuulunut montanolaisiin – koska Karthagossa tunnettiin erityinen ”tertullianistien” lahko.

Tertullianus on teologian historiassa erittäin merkittävä kirkkoisä, koska hän muotoili kolminaisuusopin. Hänen luomansa on termi *trinitas* ”kolminaisuus”, jossa on yksi olemus (*substantia*) jolla on kolme persoonaa (*persona*).

Tertullianukselta on peräisin mm. tuttu lause: ”*semen est sanguis Christianorum*”, ”kristittyjen veri on siemen.” Kuuluisa on myös Tertullianuksen kirjoitus uskon ja filosofian suhteesta:

Mitä yhteistä on Ateenalla ja Jerusalemilla? Miten Akatemia ja Kirkko sopivat yhteen? Entä harhaoppiset ja kristityt? Meidän oppimme on peräisin Salomonin pylväskäytäviltä, Salomonin, joka itse opetti että Herraa tulee etsiä sydämen yksinkertaisuudessa. Pois kaikki yritykset tuottaa stoalaisuudesta, platonismista, ja dialektiikasta koostuva kristinusko!

4. Montanolaisia piirteitä tämän päivän kristillisyydessä

Kaksi montanolaisuudelle keskeistä piirrettä ovat yhä edelleen ajankohtaisia. Ensinnäkin Pyhän Hengen ja ekstaattisten armolahjojen korostus. Tästä johtuen helluntailaisuutta on joskus kutsuttu uusmontanolaisuudeksi. Helluntailaiset tosin itse eivät allekirjoita nimitystä. Toinen piirre on jatkuva ilmoitus, jossa profeettojen julistus nousee apostolisen opetuksen rinnalle tai yli. Lutherin aikaiset hurmahenget edustavat sellaista ajatusta, eikä se liene aivan vieras tämän päivän äärikarismaattisissa liikkeissä. Lähelle montanolaisuutta tulee myös ns. täyden evankeliumin julistus, jossa evankeliumin on täysi vasta kun siihen liittyvät karismaattiset armolahjat.